

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

LEKSIKOLOGIYANING ASOSIY BO‘LIMLARI VA ULARNING TIL TIZIMIDAGI O‘RNI

Xakimbayeva O.K.

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, o‘qituvchi

Isaqova Marjona Ismoil qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, talaba

Annotatsiya. Ushbu maqolada leksikologiyaning asosiy bo‘limlari keng va izchil tahlil qilinadi. So‘zlarning ma‘nosi, shakllanishi, tarixiy taraqqiyoti hamda qo‘llanish xususiyatlari nazariy va amaliy misollar asosida yoritiladi. Leksikologiyaning semasiologiya, leksikografiya, onomasiologiya, etimologiya, frazeologiya, etnonimika, terminologiya va onomastika kabi bo‘limlari o‘zaro uzviy bog‘liqlikda tadqiq etiladi. Shuningdek, onomastika tarkibiga kiruvchi ayrim yo‘nalishlar ham qisqacha tahlil qilinib, ularning tilshunoslik va madaniyatshunoslikdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: leksikologiya, semasiologiya, leksikografiya, onomasiologiya, etimologiya, frazeologiya, etnonimika, terminologiya, onomastika, leksik birlik.

Til – inson tafakkurining eng nozik, eng murakkab va eng mukammal mahsulidir. Inson o‘z fikrini aynan so‘zlar orqali ifodalaydi, dunyoni esa til orqali anglaydi. Shuning uchun tilning lug‘aviy tarkibi, ya‘ni so‘zlar tizimi alohida ilmiy o‘rganishni talab qiladi.

Leksikologiya aynan shu vazifani bajaradi. U tilning “jonli qatlami”ni – so‘zlarni o‘rganadi. So‘zlar oddiy birlik emas: ular ma‘no tashiydi, tarixga ega bo‘ladi, o‘zgaradi va rivojlanadi. Har bir so‘z ortida inson tafakkuri, madaniyati va tajribasi mujassamdir.

Leksikologiya o‘z tuzilishiga ko‘ra bir necha mustaqil, ammo o‘zaro bog‘liq bo‘limlarga ajraladi. Ushbu maqolada leksikologiyaning sakkizta asosiy bo‘limi tahlil qilinadi.

Semasiologiya – til birliklarini ma‘no jihatidan o‘rganadigan bo‘limdir. U leksikologiyaning markaziy bo‘limi bo‘lib, so‘zlarning ma‘nosini tadqiq qiladi. Tilning asosiy vazifasi ma‘no yetkazishdan iborat. Shu sababli ma‘no kategoriyasi tilshunoslikda alohida ahamiyat kasb etadi.

So‘z ma‘nosi statik emas, balki dinamik hodisadir. Masalan, “yurak” so‘zi biologik a‘zoni bildiradi, biroq “yuragi bor odam” birikmasida u jasorat, qo‘rqmaslik ma‘nosini anglatadi. Bu esa ko‘chma ma‘no hosil bo‘lish jarayonidir.

Semasiologiya quyidagi hodisalarni o‘rganadi: polisemiya (ko‘p ma‘nolilik); omonimiya (shaklan bir xil, ma‘nosi turlicha bo‘lgan so‘zlar); sinonimiya (ma‘nodosh so‘zlar); antonimiya (qarama-qarshi ma‘noli so‘zlar). Mazkur hodisalar tilning boyligini va ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi.

Leksikografiya – lug‘at tuzish masalalari bilan shug‘ullanuvchi bo‘limdir. U lug‘atlar yaratish va ularni takomillashtirish bilan bog‘liq jarayonlarni o‘rganadi. Bu bo‘lim tilni “saqlab qoluvchi tizim” hisoblanadi. Lug‘atlar quyidagi turlarga

bo‘linadi: izohli lug‘atlar; tarjima lug‘atlari; terminologik lug‘atlar. Leksikografiya nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega.

Onomasiologiya – narsa va hodisalarga nom berish jarayonini o‘rganadigan bo‘limdir. Bu yo‘nalish inson tafakkuri bilan bevosita bog‘liq. Inson avval narsa yoki hodisani idrok etadi, so‘ng unga nom beradi. Masalan, texnologiya rivojlanishi natijasida yangi tushunchalar paydo bo‘lmoqda va ularga mos nomlar yaratilmoqda: “sun‘iy intellekt”, “raqamli iqtisodiyot”, “virtual olam”. Onomasiologiya orqali insonning fikrlash jarayoni va nomlash mexanizmlari o‘rganiladi.

Etimologiya – so‘zlarning kelib chiqishini o‘rganadigan bo‘limdir. U so‘zlarning shakl va ma‘no jihatidan tarixiy taraqqiyotini tadqiq qiladi. Har bir so‘z tarixiy jarayon mahsulidir. Masalan: “kitob” – arab tilidan; “deraza” – fors tilidan; “ota”, “ona” – qadimgi turkiy ildizlardan kelib chiqqan. Etimologiya orqali tilning boshqa tillar bilan aloqasi, tarixiy o‘zgarishlari va madaniy ta’sirlari aniqlanadi.

Frazeologiya – turg‘un birikmalarni o‘rganadigan bo‘limdir. Frazeologiya tilning eng jonli va ta’sirchan qatlamlaridan biri hisoblanadi. Oddiy gapni kuchli ifodaga aylantiradigan vositalardan biri aynan frazeologik birliklardir. Masalan: “ko‘z ochib yumguncha” – juda tez; “yuragi keng” – saxiy; “tili uzun” – haddan ortiq gapiradigan. Frazeologik birliklar nutqqa emotsional rang, obrazlilik va ta’sirchanlik bag‘ishlaydi.

Etonimika – millat va elat nomlarini o‘rganadigan bo‘limdir. Etonimika xalq va millat nomlarini tadqiq etadi. Ushbu bo‘lim orqali millatlarning kelib chiqishi, tarixiy taraqqiyoti va milliy o‘zligi aks etadi. Masalan: “o‘zbek” – millat nomi; “qozoq” – xalq nomi; “qirg‘iz” – etnik guruh nomi. Etonimlar orqali tarix, madaniyat va milliy o‘zlik ifodalanadi hamda til va jamiyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik namoyon bo‘ladi.

Terminologiya – terminlarni o‘rganadigan bo‘lim. Terminologiya ilmiy va kasbiy so‘zlarni o‘rganadi. Har bir fan o‘ziga xos terminlarga ega bo‘ladi. Masalan: tibbiyotda – “simptom”, “diagnoz”; matematikada – “integral”, “funksiya”. Terminlar aniqlik, qisqalik va bir ma‘nolilik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shu sababli ular ilmiy nutqning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi.

Onomastika – atoqli otlarni o‘rganadigan fan. Onomastika nomlarni o‘rganadi. Bu bo‘lim leksikologiyaning eng qiziqarli va madaniy jihatdan boy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Onomastika quyidagi yo‘nalishlarga bo‘linadi: a) Antroponimika – shaxs nomlari, familiya va taxalluslarni o‘rganadi; b) Toponimika – geografik obyekt nomlarini o‘rganadi. U quyidagi tarmoqlarga bo‘linadi: oykonimika – shahar va qishloq nomlarini; oronimika – yer usti relyefi nomlarini; urbanonimika – shaharning ichki obyektlari nomlarini o‘rganadi; d) Zoonimika – hayvonlarga qo‘yilgan atoqli otlarni o‘rganadi; e) Gidronimika – suv havzalari va suv inshootlari nomlarini o‘rganadi. U quyidagilarga bo‘linadi: pelagonimika – dengiz nomlarini; limnonimika – ko‘l va kechuv nomlarini; potamonimika – daryo nomlarini o‘rganadi; f) Teonimika – ilohiy kuchlar va diniy

tushunchalarga qo'yilgan nomlarni o'rganadi; g) Kosmonimika – kosmik fazodagi obyekt nomlarini o'rganadi; h) Astronimika – osmon jismlariga qo'yilgan atoqli otlarni o'rganadi; i) Xrononimika – ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan vaqt birliklari va tarixiy davr nomlarini o'rganadi; j) Fitonimika – o'simliklarga qo'yilgan atoqli nomlarni o'rganadi.

Leksikologiyaning barcha bo'limlari bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. So'zning ma'nosi, kelib chiqishi, qo'llanishi va nomlanishi alohida hodisa emas, balki yagona tizimning tarkibiy qismlaridir. Har bir bo'lim tilning muayyan jihatini o'rgansa-da, ular birgalikda tilning lug'aviy boyligini to'liq ochib beradi.

Leksikologiya tilshunoslikning eng muhim bo'limlaridan biri bo'lib, tilning lug'aviy boyligini chuqur o'rganishga xizmat qiladi. Uning sakkizta asosiy bo'limi tilning turli jihatlarini yoritadi. Ayniqsa, onomastika nomlar orqali tarix, madaniyat va milliy qadriyatlarni saqlab qolishda muhim o'rin tutadi.

Tilni tushunish – bu faqat so'zlarni bilish emas, balki ular ortidagi ma'no, tarix va tafakkurni anglash demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010.
2. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
3. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent, 2002.
4. Cruse D.A. Lexical Semantics. – Cambridge University Press, 1986.
5. Yule G. The Study of Language. – Cambridge University Press, 2020.

